

Recenzja pracy doktorskiej **Magdaleny Majewskiej**
Językowe obrazy kobiety i mężczyzny w felietonach prasowych
z przełomu wieków XX i XXI (na przykładzie tekstów Tomasza Raczka
i Małgorzaty Domagalik z tygodnika „Wprost”),
napisanej pod kierunkiem dr hab. Beaty Kuryłowicz, prof. UwB

1. Wstęp – ogólna charakterystyka pracy

Praca doktorska Magdaleny Majewskiej wpisuje się tematycznie w dyskurs o stereotypach (portretach, profilach, wizjach, wzorcach) kobiety i mężczyzny w polskiej i europejskiej kulturze oraz szerzej – w kulturze globalnej tzw. „pierwszego” świata. Doktorantka koncentruje się na analizie i interpretacji dwóch cykli autorskich felietonów, opublikowanych na łamach opiniotwórczego tygodnika „Wprost”, na przełomie XX i XXI wieku. Są to: *Druga płęć* Małgorzaty Domagalik oraz *Ekran osobisty* Tomasza Raczka.

2. Struktura pracy

Dysertacja doktorska obejmuje: Część I pt. *Teoretyczne podstawy badań* oraz Część II pt. *Portrety kobiet i mężczyzn w felietonach przełomu wieków XX i XXI na tle kultury europejskiej*. Część I (s. 9–49) zawiera dwa nadrzędne rozdziały. Są to: 1. *Przełom XX i XXI wieku w mediach* (s. 10–31) oraz 2. *Koncepcja językowego obrazu świata w badaniach nad idiolektem sprofilowanym gatunkowo* (s. 32–49). W części II – empirycznej (s. 50–218) – Autorka zamieściła trzy rozdziały węzłowe, a każdy z nich rozwinęła w uszczegółowione podrozdziały, w których opisała różne sposoby modelowania wizerunku kobiety i mężczyzny przez felietonistów. W tym miejscu wymieniam tylko tytuły rozdziałów węzłowych. Są to: 1. *Kobieta i mężczyzna w kulturze europejskiej* (s. 51–73), 2. *Wizje kobiety i mężczyzny w felietonach Tomasza Raczka* (s. 74–148) oraz 3. *Wizje kobiety i mężczyzny w felietonach Małgorzaty Domagalik* (s. 149–218).

Recenzowana praca została otwarta i zamknięta składnikami, które ukierunkowują odbiór i umożliwiają wgląd w warsztat redakcyjny i bibliograficzne preferencje Autorki. Są to: *Uwagi wstępne* (s. 5–8), *Podsumowanie* (s. 219–224), a także

Literatura podmiotu (s. 225–226, 46 jednostek) i *Literatura przedmiotu* (s. 227–236, 154 adresy bibliograficzne). Pracę zamyka anglojęzyczny Abstract (s. 237–238).

3. Cel badań i problem badawczy

W części teoretycznej Autorka sformułowała cel badań, a także przybliżyła metodologię badań własnych (o czym piszę w punkcie 4 recenzji). Uzasadniając temat dysertacji oraz dobór materiału analityczno-interpretacyjnego pochodzącego z przełomu XX i XXI wieku, Autorka napisała:

Celem rozważań zawartych w rozprawie jest [...] rekonstrukcja wizji kobiety i mężczyzny w felietonach Tomasza Raczka i Małgorzaty Domagalik, opublikowanych w opiniotwórczym tygodniku społeczno-politycznym „Wprost” na przełomie XX i XXI wieku. Jest to istotny moment w ewolucji ról społecznych kobiety i mężczyzny, w sposobie postrzegania obu płci, albowiem po zmianie ustroju politycznego i otwarciu polskiego społeczeństwa na mody z Zachodu, dokonała się także znacząca zmiana modeli kulturowych kobiety i mężczyzny. W tekstach T. Raczka i M. Domagalik obserwujemy początki tego procesu, który w kolejnych latach przybrał na sile i przebudował postrzeganie obu płci przez współczesnych Polaków (s. 6).

Reasumując, kluczowym zadaniem badawczym jest wieloaspektowa analiza stylistyczna dwóch cykli felietonów: *Drugiej płci* Małgorzaty Domagalik i *Ekranu osobistego* Tomasza Raczka, w których utrwalone zostały subiektywne wizje kobiety i mężczyzny – osób najczęściej powszechnie znanych odbiorcom, powiązane z językowym obrazem świata felietonistów.

Formułując problem badawczy („Czy tradycyjne stereotypy kobiety i mężczyzny są eksponowane i wykorzystywane w jednakowy sposób w felietonie – tekście sprofilowanym gatunkowo?”; s. 49), Autorka zwróciła uwagę na językowy sposób ekspozycji stereotypów kobiety i mężczyzny przez każdego z felietonistów. Poddała więc analizie językowej wybrane felietony, aby zidentyfikować wyróżniki stylistyczne *idiolektów sprofilowanych gatunkowo*.

4. Teoretyczne i metodologiczne podstawy recenzowanej dysertacji

Metodologiczną podstawę badań empirycznych Autorka sprecyzowała w rozdziale pt. *Koncepcja językowego obrazu świata w badaniach nad idiolektem sprofilowanym gatunkowo* (s. 32–49), wskazując m.in. następujące kategorie analityczne: językowy obraz świata, wartościowanie w językowym obrazie świata, profilowanie tekstowe jako przejaw subiektywizacji opisu, stereotypy w zindywidualizowanej wizji świata.

W doborze materiału analitycznego istotną rolę odegrał czas opublikowania felietonów. Posłużę się słowami Autorki:

Koniec wieku XX uznawany jest za czas kryzysu cywilizacyjnego, od tego momentu tradycyjnie przyjęty sposób widzenia kobiety i mężczyzny ma swoje współczesne ujęcia. Zmieniło się postrzeganie rzeczywistości, człowieka, a także sposobu lingwistycznego ujmowania kobiecości i męskości (s. 48).

Badaczka wyeksponowała analizę tekstu jako podstawę dotarcia do subiektywnej narracji o kulturowych czy społecznych zachowaniach bohaterów felietonów. W ścisłym centrum badań postawiła style felietonistów, kierując się wskazówkami metodologicznymi współczesnej lingwistyki:

Ujmowanie rzeczywistości w pojęcia, porządkowanie świata oraz badanie związków myślenia człowieka z językiem rozwinęło się w metodę badań językoznawczych, podmiot mówiący rozpatrywano w kontekście społecznym i kulturowym. Jednostkowe, zindywidualizowane spojrzenie podmiotu mówiącego na świat stało się centrum badań nad stylem konkretnego autora, nadawcy tekstu. Cechy charakterystyczne tekstu dookreślają jego nadawcę (s. 42).

Reasumując, dzięki wieloaspektowej analizie felietonów Autorka zrealizowała cel badań (prezentacja językowego obrazu kobiety i mężczyzny z końca XX i początku XXI wieku z perspektywy dwóch felietonistów) i rozwickła problem badawczy, poddając analizie językowo-stylistycznej kobiecą (Domagalik) i męską wizję (Raczek) obrazu (wzorca) kobiety i mężczyzny przełomu XX i XXI wieku. Autorka dążyła do wychwycenia zróżnicowania idiolektalnego obu cykli felietonów, co następująco zrekapitulowała w *Podsumowaniu*:

W felietonach Tomasza Raczka wizerunki kobiety i mężczyzny przeplatają się ze sobą, uzupełniają, a autor poświęca tyle samo uwagi kobiecie i mężczyźnie. Małgorzata Domagalik natomiast skupia się w dużej mierze na kobiecie, a mężczyzna jest jedynie jej uzupełnieniem. Wizje kobiet i mężczyzn, uobecnione w felietonach Domagalik i Raczka, przedstawione zostały w emocjonalny sposób, czemu służy przede wszystkim leksyka wartościująca, ale także kontrastowanie obrazów (Raczek) czy ironicznie nacechowana metaforyka (Domagalik) (s. 224).

Uważam, że doprecyzowania definicyjnego wymaga terminologia przywoływana na podstawie różnych koncepcji i teorii badawczych (językoznawczych, socjologicznych, filozoficznych, kulturowych). Sugerowałabym na przykład sklasyfikowanie najczęściej stosowanych pojęć (m.in. wzorzec kulturowy, profil kulturowy, portret kobiety i mężczyzny) i dookreślenie ich zakresów semantycznych, zwłaszcza że Autorka wiele razy pisze o przekraczaniu stereotypów oraz o modyfikacjach lub zmianach stereotypów związanych z płcią kobiety i płcią mężczyzny.

5. Ocena pracy od strony merytorycznej

Część I rozprawy to opis zjawisk i teorii naukowych kluczowych dla podjętych badań. Rozdział pt. *Przełom XX i XXI wieku w mediach* uznać należy za ekspozycję tła istotnego dla podjętych badań. Wśród rozszerzeń możliwych do uwzględnienia wskazać można, np. przegląd felietonistyki we „Wprost” lub w innych opiniotwórczych tygodnikach i/lub pogłębienie charakterystyki stylu pisarskiego obu felietonistów oraz wskazanie innych ról mających znaczenie w rozwoju i przebiegu ich karier. Rozdział pt. *Koncepcja językowego obrazu świata w badaniach nad idiolektem sprofilowanym gatunkowo*¹ stanowi przegląd koncepcji lingwistycznych, które zainspirowały Autorkę do wyboru kluczowych kategorii analitycznych. W pracy Autorka operuje pojęciami typu: *stereotyp, wzorzec kulturowy, profil kulturowy, portret, wizja*. Najdokładniej w tym rozdziale scharakteryzowała pojęcie *stereotypu płci*, odnosząc je do zindywidualizowanej wizji świata, natomiast przeważnie tylko z kontekstu można się zorientować, jakie zakresy znaczeniowe rezerwuje dla pozostałych pojęć.

Część II rozprawy zawiera analizę języka i stylu dwóch cykli felietonów: *Drugiej płci* Małgorzaty Domagalik oraz *Ekranu osobistego* Tomasza Raczka. Magdalena Majewska starała się opisać preferencje kognitywne felietonistów, a także właściwości językowe i stylistyczne obu cykli felietonów. Wyłaniające się z charakteryzowanych tekstów sposoby wartościowania ludzkich zachowań dają podstawę do uogólnień i porównań. Badaczka w toku analizy podąża za różnymi skojarzeniami felietonistów, obejmującymi szerokie spektrum tematów: od starożytności po współczesność, od zachowań akceptowanych społecznie do działań destrukcyjnych, od biografii postaci nietuzinkowych do biografii pospolitych, od stereotypowych do przełamujących stereotypy zachowań.

W felietonach Tomasza Raczka dostrzegalne jest biograficzne uporządkowanie, co znajduje odzwierciedlenie także w tytułach podrozdziałów, np. *Gwiazdy kina i estrady* (tu m.in. felietony o Clincie Eastwoodzie, Sophi Loren), *Dziennikarze* (tu m.in. felietony o Kamili Durczoku, Irenie Dziedzic), *Zwykli/niezwykli ludzie* (tu felietony dotyczące sensacyjnych wydarzeń, jakie przydarzyły się pospolitym bohaterom). Taki układ narracji wprowadza spokój oraz wyważenie.

¹ Termin wprowadzony przez Autorkę za Marią Wojtak.

Tytuły podrozdziałów zawierających analizę felietonów Małgorzaty Domagalik, np. *Metaforyka kobiecości, Istota kobiecości i klasy, Kobieta żyjąca poza stereotypami*, porządkują tropy stylistyczne jej felietonów, a w tym m.in. poszukiwanie archetypów kobiecości w literaturze, kulturze, sztuce i nauce. Felietonistka opisuje zachowania nietuzinkowych bohaterek współczesnych i historycznych. Swoją uwagę obdarzyła między innymi: artystki (np. Edyta Górniak, Krystyna Janda), naukowczynie (np. Maria Skłodowska-Curie, Maria Szyszkowska), polityczki (np. Hilary Clinton, Zyta Gilowska, Danuta Hübner). W mniejszym zakresie Małgorzata Domagalik przedstawiła tendencje dostrzegalne w męskim zachowaniu czy wyglądzie (np. *Metaforyka męskości, (Nie)tuzinkowy typ mężczyzny*), co jest znaczące dla preferencji kognitywnych felietonistki.

6. Wkład pracy w rozwój językoznawstwa

W Części II (empirycznej) Badaczka, eksponując leksemy, frazeologizmy, przysłowia, skrzydlate słowa, maksymy, metafory związane z zanurzeniem języka w kulturze, z asocjacjami dotyczącymi ludzkich postaw i zachowań, wskazuje na sposób kategoryzowania i wartościowania postaci opisywanych przez felietonistów. Ten deskrypcyjny oraz analityczno-interpretacyjny sposób narracji przyjęty przez Autorkę wpisuje się w nurt rozważań językowo-kulturowych, pozwalających poprzez warstwę semantyczną dotrzeć do językowego obrazu ról kobiecych i męskich, do języka wartości. Analizę tę sama Autorka nazwała rekonstrukcją portretowania kobiet i mężczyzn we współczesnej felietonistyce polskiej na przykładzie dwóch autorskich cykli felietonów. Uważam, że recenzowana praca doktorska stanowi istotny wkład Autorki w badania lingwistyczne nad dylematami człowieka przełomu wieków. Przy czym we wszystkich płaszczyznach (autorskie cykle felietonów, potencjalni ich odbiorcy, perspektywa Autorki dysertacji) chodzi przede wszystkim o komunikację przedstawicieli kultury elitarnej.

Autorzy analizowanych felietonów wymagają od doborowego czytelnika, aby swobodnie posługiwał się kodem kulturowym, dlatego właśnie kod kulturowy stał się dla Autorki dysertacji wyznacznikiem poszukiwań metodologicznych i w konsekwencji – asumptem do wyłonienia takich kategorii analitycznych, jak: zachodnioeuropejski historyczny wzorzec kobiety i mężczyzny, wzorce kulturowe kobiety i mężczyzny na przełomie wieków oraz profile kulturowe kobiety i mężczyzny w polszczyźnie.

Zauważyć można, że felietoniści przywołują także skojarzenia kulturowe spoza kręgu kultury zachodnioeuropejskiej (zob. np. Clint Eastwood, Hilary Clinton, Monika Lewinsky). Częściowo prawdą jest zatem stwierdzenie:

Niniejsza rozprawa skupia się na portretach kobiet i mężczyzn we współczesnej cywilizacji europejskiej, dlatego też w rozdziale tym teoretycznej refleksji poddaję fakty europejskie dotyczące tego tematu (s. 51).

7. Ocena pracy od strony formalnej (językowej, redakcyjnej)

Autorka omawia stereotypy płci odzwierciedlone w leksemach, metaforach, frazeologizmach czy przysłowia. Atutem pracy – poza wymienionymi cechami merytorycznymi – jest styl naukowy Autorki. Dyskursywny charakter rozprawy został osiągnięty dzięki celnie sformułowanym wyjaśnieniom. Na logiczność i spójność wywodu wpływają: sposób budowania narracji, uporządkowana struktura zdań (np. elementy syntaktycznie zależne zostały osadzone we właściwych miejscach), powiązania międzyczłoniowe, podział na integralne akapity.

Uwagi sformułowane poniżej odnoszą się do fazy związanej z przygotowaniem dysertacji do opublikowania:

- 1) Sugeruję przed przygotowaniem tekstu do druku odwrotny układ rozdziałów, co da pierwszeństwo analizie felietonów Małgorzaty Domagalik przed analizą tekstów Tomasza Raczka.
- 2) Sugeruję usunięcie powtarzających się lub incydentalnych nienormatywnych zachowań językowych, np. praktyką jest zamykanie cytatów górnym cudzysłowem, po którym następuje znak przypisu, a potem – stosowny znak interpunkcyjny (kropka, przecinek). Zgodnie ze wskazówkami edytorskimi nie stosuje się kropki przed znakiem cudzysłowu.
- 3) Proponuję także zmiany gramatyczne w tytułach podrozdziałów:
 - a. Jest: 2.5. Stereotypy w zindywidualizowanej wizji świata. Sugeruję: 2.5. Stereotypy w zindywidualizowanej wizji świata.
 - b. Jest 2.1.2. Siła Jamesa Bonda – agent 007. Sugeruję: 2.1.2. Siła Jamesa Bonda – agenta 007.
- 4) Zauważalna jest także rozbieżność w tytułach między spisem treści a tekstem. W spisie treści jest: *Abstract*. W tekście jest: *Abstract of the Doctoral Dissertation*.
- 5) Autorka używa wielu pojęć, np.: *androcentryzm*, *androgyniczność*, *felieton*, *feminizm*, *homocentryzm*, *patriarchat*, *postfeminizm*, *profile kulturowe kobiet*,

profile kulturowe mężczyzn, stereotyp, tekst sprofilowany gatunkowo i inne. Sugeruję, aby w trakcie przygotowania dysertacji do druku zgromadzić je w postaci słownika i/lub indeksu pojęć, co jest dobrą praktyką starannie edytowanych książek.

- 6) Liczbę poddanych analizie felietonów można wywnioskować z bibliografii (zob. *Literatura podmiotu*, 46 jednostek analitycznych). Sądzę jednak, że w części analitycznej warto zaznaczyć, do ilu felietonów i z jakich lat Autorka się odwołuje.

8. Stanowisko końcowe

Pani Magdalena Majewska napisała dysertację, w której analizie językoznawczej poddała idiolekty dwóch uznanych dziennikarzy polskich, publikujących cykle felietonów w opiniotwórczym tygodniku „Wprost”. Dokonując wyboru materiału analitycznego, wzięła pod uwagę tematykę felietonów oraz męską i kobiecą ich stylistykę, aby dotrzeć do językowych obrazów mężczyzny i kobiety. Za celny trop badawczy należy uznać, że Autorka poszukuje językowo utrwalonych przemian mentalnych w postrzeganiu ról wypełnianych przez człowieka przełomu wieków.

Biorąc pod uwagę walory tematyczne, analityczne i stylistyczne opiniowanej dysertacji, stwierdzam, że publikacja pt. *Językowe obrazy kobiet i mężczyzn w felietonach prasowych z przełomu wieków XX i XXI (na przykładzie tekstów Tomasza Raczka i Małgorzaty Domagalik z tygodnika „Wprost”)* spełnia ustawowe warunki stawiane rozprawom doktorskim, dlatego rekomenduję recenzowaną pracę do dalszych etapów obrony, a tym samym – wnioskuję o dopuszczenie pani Magdaleny Majewskiej do kolejnych procedur przewodu doktorskiego.

Małgorzata Boockliczka